

PARTICULARITĂȚI SINTACTICE ALE CUANTIFICATORILOR DIN GRUPUL NOMINAL ÎN TIPĂRITURI CORESIENE ROMÂNEȘTI

ENIDA CINCORA

Facultatea de Litere, Universitatea din București
enida_cincora@yahoo.com

Cuvinte-cheie: cuantificatori numerici, cuantificatori non-numerici, cuantificatori substantivali, cuantificatori nuli, grup nominal

Keywords: numerical quantifiers, non-numerical quantifiers, noun quantifiers, null quantifiers, nominal phrase.

Tema lucrării o constituie identificarea tipurilor de cuantificatori și a specificului construcțiilor nominale cuantificate în texte românești tipărite de Coresi. Obiectivele cercetării constau în ilustrarea varietății formale a cuantificatorilor grupului nominal, urmărirea frecvenței și a distribuției structurilor nominale cuantificate în tipăriturile examinate și înregistrarea tiparelor particulare.

Cadrul teoretic și metodologic este cel al gramaticii generative (Dobrovie-Sorin, Giurgea 2013; Pană Dindelegan 2013; SOR; Stan 2009). Demersul propus este descriptiv.

1. STADIUL PROBLEMEI

În limba română veche, cuantificarea nominală numerică este cel mai bine reprezentată prin numeralele cardinale (Stan 2013: 45), realizările prin numerale ordinale și prin diferite expresii numerice prezentând o pondere redusă (Stan 2013: 47–51, SOR: 346). Încă din secolul al XVI-lea, numeralele cardinale sunt atestate în două tipuri de construcții ce s-au fixat în sistemul limbii: tiparul în care numeralul are valoare adjectivală și tiparul în care numeralul prezintă structură internă de grup nominal cuantificat, astfel încât structura nominală (subordonată numeralului) este selectată de prepoziția funcțională *de* (Stan 2013: 45–46; SOR: 346–347).

Dintre cuantificatorii non-numerici, specialiștii au subliniat importanța celor universali și a celor indefiniți care se caracterizează prin varietate formală, prin valori semantice dobândite contextual și prin particularități de topică (Stan 2013: 52–57; SOR: 352–356).

SCL, LXXI, 2020, nr. 1, București, p. 89–100

2. CUANTIFICAREA GRUPULUI NOMINAL ÎN CORPUSUL CORESIAN

În tipăriturile examinate, în grupul nominal se regăsesc cuantificatori numerici, cuantificatori non-numerici, cuantificatori substantivali și cuantificatori nuli.

2.1. Cuantificatorii numerici sunt realizați preponderent prin numerale cardinale și prin numerale ordinale. Foarte rar sunt identificate construcții cu expresii numerice doar de tip distributiv, colectiv și fracționar.

2.1.1. În corpus, numeralele cardinale din poziția de cuantificator se caracterizează prin antepunerea față de nume, marcarea opoziției de gen în forma numeralelor *unu*, *doi* și *doisprezece* și gradul ridicat de sudură, particularități fixate în română încă din secolul al XVI-lea (pentru limba veche, vezi SOR: 346; pentru limba actuală, vezi GALR I: 293–294; 296).

2.1.1.1. Numeralele cardinale simple sunt frecvente în toate textele analizate, iar în cele mai multe exemple, precedă numele, având valoare adjectivală.

- (1) a. *Iară de le vor muri [trei feciori]*¹ (CPrav., 4^v)
 b. *patru cearere* (CCat., 10^v)
 c. *mai bine în besearcă [cinci cuvinte] a grăi cu înțeles* (CM, 249^v)
 d. *Deă [șase căsare] în tunărec fū* (CT, 64^v)
 e. *[șapte cearere] sînt* (CCat., 10^f)
 f. *iară după [opt zile], când era și Toma cu apostolii* (CC¹, 36^v)
 g. *iaste minciună carei au învățat să păzească omul mortul său după [noao zile]* (CC¹, 69^v)
 h. *și timpinară elū [zeace bărbați stricați]* (CC², 348)

Genul este marcat în forma numeralelor *unu* și *doi* (2–6). În *Tetraevanghel*, sporadic, numeralul cardinal *unu* prezintă forma *una* înaintea unui substantiv feminin pe care îl cuantifică (4).

- (2) *Mai bine-ț ăste cū [u ōchii] să mēr'gi ă vi-ățâ decât ă doi ōchi să aibi* (CT, 38^f)
 (3) *Cela ce va curvi cu doauo surori sau doi frați cu [o muiare]* (CPrav., 9^v)
 (4) *Derep't ămu grâesc ă voaō până va trēce cēriul și pāmântul ă și [trâsură ūna] sau [ūna zgârâetură] nū va trēce de lēge până vōr fi toate* (CT, 7^v)
 (5) *Un omū aveă [doi feciori]* (CC², 11)
 (6) *pre [doao table de piatră]* (CCat., 4^r–4^v)

Notăția cifrică apare rareori în exprimarea numeralelor din seria 1–10. Izolat, numeralul notat cifric se plasează după numele cuantificat (8).

- (7) a. *Aceastea sântū [10 cuvinte]* (CC², 622)
 b. *mai bine e a grăi [5 cuvinte cu înțeles]* (CCat., 1^v)

¹ Parantezele drepte marchează intervențiile noastre în textul exemplului pentru delimitarea grupurilor sintactice discutate.

- c. *popa să lase [4 molitve] pînă la lepădat* (CPrav., 8^l)
 (8) *și [să] [facă] [închinăciun[i] 3] cătră răsăr[it]* (CL, 1^v)

Construcțiile de coordonare disjunctivă, în care apar numerele cu valoare numerică apropiată, prin care se exprimă aproximarea, sunt vechi în română (Stan 2013: 47; SOR: 348). În corpusul coresian, numerele sunt coordonate prin *sau*, numele fiind exprimat o singură dată, în poziția finală a grupului (9). Uneori, aproximarea se realizează prin mijloace lexicale (10).

- (9) *și [nu doi sau trei sau patru sau zece oameni], ce câte cinci mii și câte patru mii de oameni, cu muieri și cu feciorii* (CC¹, 80^v)
 (10) *Fu Mariia cu nusa ca la [trei luni], și se întoarse în casa sa* (CC², 557)

2.1.1.2. Compusele din seria 11–19 au un comportament sintactic identic cu cel al numeralelor cardinale simple: se antepun numelui cuantificat și au valoare adjectivală. Variantele fonetice ale aceluiași numeral creează impresia diversității. Distribuțional, se observă anumite preferințe pentru cardinalele din această serie: în *Cazania I*, apar numai cardinalele 12 și 18; în *Cazania a II-a*, numai cardinalele 12, 15, 18; în *Molitevnic*, numai cardinalul 12.

- (11) *[ūnsprâzēče ūčeniči] dūseră-se ā Galilei* (CT, 66^v)
 (12) *sântū [cincisprāzeace pistreale]* (CC², 100)
 (13) a. *E aceasta, de featele lu Avraam fiind, ce o legă Satana iată [optsprāzeace ani]* (CC¹, 141^l)
 b. *aveā duhū de nevoe de [optū-sprā-zeace ani]* (CC², 454)

Genul este marcat în forma numeralului *doisprezece*.

- (14) *cu [doisprādzeace apostoli]* (CM, 233^v)
 (15) *șădea-veți și voi spre [doaosprāzeace scaune], șădea-veți a judeca [doaosprāzeace rude // ale izraililor]* (CC¹, 48^r–48^v)

Notăția cifrică apare și în seria acestor numere (16), iar cuantificatorul se poate găsi postpus numelui (17).

- (16) a. *și luară deā rămâșițe bŭcate [12 coșŭre pline]* (CT, 31^l)
 c. *Zi Credința ce-au făcut [12 apostoli]* (CCat., 6^v)
 (17) *post 8 zile, [închinăciuni 15] în zi* (CPrav., 7^v)

2.1.1.3. În corpus se remarcă preferința pentru construcția cu *de* a numeralelor mai mari de 19 (18). Izolat, inconsecvențe pot apărea în structurile cuantificate aflate în raport de coordonare (19). Neexprimarea prepoziției se înregistrează în cazul notației cifrice a numeralului, situație explicată prin intenția de simplificare (Stan 2008: 230–231; Stan 2013: 46; SOR: 347) (20). Totuși,

absența prepoziției *de* nu este absolută în aceste cazuri (21). În *Molitevnic*, în *Liturghier* și în *Catehism* nu există construcții cu numerale din clasa zecilor.

- (18) a. [*Patruzeci și șase de ani*] zidită au fost (CT, 185^r)
 b. [*treizeci și opt de ani*] avea întru boala sa (CC¹, 17^v)
 c. [*cincizeci de zile*] den Paști (CC², 156)
- (19) și îmblă cu tăria aceii mâncări în [*patruzeci de zile și $\sqrt{2}$ nopți*] (CC¹, 181^v); cf. *n-au mâncat în* [*patruzeci de zile*] și [*patruzeci de nopți*] (CC¹, 182^r)
- (20) a. *ă luna lu ghenarie* [*30 $\sqrt{2}$ zile*] (CT, 249^r)
 b. *în luna lu Iunie*, [*28 $\sqrt{2}$ zile*] (CC², 1)
 c. *post* [*50 $\sqrt{2}$ zile*] (CPrav., 5^r)
- (21) a. *în* [*20 de cărți*] *atâta învățătură chear nu vreți afla* (CC¹, 247^v)
 b. *80 de zile* [...] *40 de zile* (CPrav., 10^v)

Asemenea numeralului 18, numeralul 80 prezintă o structură mai puțin bine sudată în *Cazania a II-a* (22). Se observă totodată că în cazul acestui compus unitățile se exprimă fie imediat după *și* (22), fie după numele cuantificat (23a). Izolat, în *Tetraevanghel*, unitățile din structura unui numeral din clasa zecilor pot fi plasate după numele cuantificat (23b).

- (22) *de-acia văduo*, ca [*optă-zeci și patru de ani*] (CC², 577)
- (23) a. *și fu văduo aceasta ca la* [*optă-zeci de ai și patru*] (CC², 582)
 b. *ănl'ța-se valurile amu ca* [*doăzece de mile și cinci*] sau *treizece* (CT, 194^v)

2.1.1.4. În corpus, numeralul *sută* nu prezintă inconsistențe în utilizarea la singular (24) sau la plural (25) și totdeauna își atașează numele prin prepoziția *de*, chiar și în cazul notației cifrice (26a–b).

- (24) a. *ă sūtă de oi* (CT, 38^r)
 b. *vătah pre* [*o sută de voinici*] (CC¹, 63^v)
 c. *eră datoriu lui* [*o sută de bani*] (CC², 310)
- (25) a. *de* [*doă sute de bani*] (CT, 81^v)
 b. *Mai mulți de a* [*cinci sute de frați*] *arăță-se Domnul* (CC², 192)
- (26) a. *iară într-însă muriră și periră* [*11 sute de mie de oameni*] (CC¹, 101^v)
 b. *să-i zică popa* [*100 de psalmi*] (CPrav., 10^v)
 c. *Credința ce-au tocmit* [*318 părinți*] (CM, 256^v)

Uneori, conjuncția *și* este exprimată înaintea zecilor (27).

- (27) *după ce trecură* [*noao sute și treizeci de ai*] (CC², 105)

O construcție interesantă, care ar putea reda semantic numeralul *sută*, este gruparea *zeace zeci*, identificată o singură dată numai în *Cazania a II-a* (28).

² Acest simbol marchează absența unui constituent într-o structură eliptică.

(28) Că în [zeace zeci] cine e desăvârșitū (CC², 401)

În *Pravilă* se identifică numeroase exemple în care cuantificatorul din clasa sutelor, notat cifric, are poziție postnominală.

(29) [închinăciuni 500] în zi (CPrav., 9^v)

2.1.1.5. În textele examinate, utilizarea numeralului *mie* este oscilantă. Specialiștii au arătat că în limba veche, atunci când era precedat de un alt numeral (notat literal sau cifric), cardinalul *mie* se utiliza cu formă invariabilă (30–31) (Densusianu 1961: 115; Mareș 1969: 81; Roman Moraru, în TR: 78; Buză, Zgraon, în TR: 513), în timp ce în construcțiile în care apărea singur înaintea unui nume la singular (32) (v. și Buză, Zgraon, în TR: 513) sau la plural (33), *mie* avea formă de plural (v. Frâncu, în Gheție 1997: 130). În corpusul coresian, absența acordului în număr între un numeral cardinal și substantivul *mie* se regăsește în multe exemple. Totuși se identifică și construcții cu acord (34). Variația de acord, în speță în contexte identice, denotă că regulile nu erau fixate în epocă (35).

În toate exemplele, indiferent de forma numeralului *mie*, prepoziția *de* este utilizată înaintea nominalului.

- (30) a. *ce putem judeca den ceastă slugă care rămase datori [zeace mie de talanți] (aceștea fac [șase sute de mie de florinți])* (CC¹, 88^v)
 b. *eră [ca cinci mie de bărbați]* (CC², 283)
- (31) *mai bine e a grăi 5 cuvinte cu înțeles de/cît [10 mie de cuvinte neînțelese] în limba striină* (CCat., 1^v–2ⁱ)
- (32) *Leagea rostului tău mai vârtosū de [mii de aurū și de argintū]* (CC², IV)
- (33) *Nu mă tem de [mii de oamini] ce cadu împregiurul meu* (CM, 236^v)
- (34) *Și văzând că săturase [cinci mii de oameni] cu cinci pâini* (CC¹, 83^f)
- (35) *Sau fiind cineva datoriu unui om putearnic [100 de mie de florinți], neavând el nemica, nu va putea plăti [100 de mie de florinți] drept altul. [...] Dară popa, avînd sac plin de păcate sau fiind el datoriu [100 de mii de florinți] sau în temnița păcatelor?* (CC¹, 222ⁱ–222^v)

Din lista numeralelor cardinale face parte și numeralul arhaic *întunerec*, despre care Densusianu a arătat că este calchiat după sl. *tīma*, prezentând sensul „zece mii” (vezi Densusianu 1961: 115; Mareș 1969: 81; Buză, Zgraon, în TR: 513; Stan 2008: 231; Stan 2013: 46; SOR: 347). În corpus, acest cuantificator apare, numai cu formă de singular, în *Tetraevanghel* (mai multe ocurențe), în *Cazania I* și în *Molitevnice* (câte o ocurență) (36). În *Cazania a II-a*, cuantificatorul apare mai frecvent în speță la plural (37), rareori la singular (36c). În această tipăritură și în *Liturghier*, numeralul *întunerec*, numai la plural, alternează cu pluralul numeralului *mie*, fie în cadrul grupurilor nominale pe care acestea le cuantifică (38), fie în interiorul aceleiași grup (39). Coocurența celor doi

cuantificatori în structuri similare sugerează echivalența lor semantică. În toate exemplele, nominalul cuantificat prin *întunerec* este selectat de prepoziția *de*.

- (36) a. *Ēi se adunarâ [ūă¹tunērec de nărod]* (CT, 146^f)
 b. *Pavel apostol încă scrie [...] că „întru besearcă mai vârtos cinci cuvinte cu înțelesul meu să grăiesc, ca și alții să învăț, decât [untunearec de cuvinte neînțelese], într-alte limbi”* (CC¹, 247^f)
 c. *aduseră lui un datornicū [untunearecū de talanți]* (CC², 309)
 d. *mai bine în besearcă cinci cuvinte a grăi cu înțeles, să învețe și alalți, de cât [untunearec de cuvinte] în limba striină* (CM, 249^f)
- (37) *și [untunearece de îngeri] fără de numărū slujindu-i* (CC², 27)
- (38) a. *și râu de focū cură pre dinaintea lui, și [mii de untunearece] sta înaintea lui, și [untunearece de untunearece] slujiiā lui* (CC², 31)
 b. *înnainte-ți stau [mii de arh[a]ngheii] și [untunearece de înge[ri]]* (CL, 31^f)
- (39) *vărsă-se dulceața sfântului duhū, și nu nu [mai întru apostoli fire făcēā, ce [mii și untunearece de aceaia] împlură-se* (CC², 211–212)

2.1.2. În legătură cu numeralele ordinale (vezi Carabulea 1980), cele mai importante aspecte privesc numeralul *întâi* și compusul *dentâi*, gruparea *de primă*, dar mai ales utilizarea numeralului cu *al/a* (Stan 2013: 45; SOR: 349).

2.1.2.1. Numeralul *întâi* apare în speță antepus nominalului (40), dar în *Cazania I*, sporadic, acesta se poate găsi postpus (41). Acordul se realizează în toate exemplele identificate.

- (40) a. *[întâiul măcenic] și mare diacon Stefan* (CL, 5^v)
 b. *[întâia parte] pre milostiv Hristos* (CPrav., 1^f)
- (41) a. *și scoase cuțitul lui și lovi [robul întâiul] prespre // toți* (CC¹, 206^f–206^v)
 b. *în duminica brânzeii și în [duminica întâia a postului]* (CC¹, 194^v)

În corpusul studiat, ordinalul compus *dentîi(u)*, antepus sau postpus, are formă invariabilă (pentru problema acordului, vezi Stan 2008: 231; 2013: 47–48).

- (42) *Derept aceaia, [dintâiu aceasta învățătura noastră] scrie elu în ceastă sfântă evanghelie* (CC¹, 2^v)
- (43) a. *Folosul dentîi* (CCat., 5^v)
 b. *[zioa dentâi] (ce se zice Duminecă) Sâmbătă o cheamă* (CC², 136)

Sunt interesante structurile în care compusul *dentâi* urmează unui nominal fără articol definit. În corpus, aceste construcții apar izolat doar în *Cazania I* și în *Catehism*.

- (44) a. *[fecior dentâi] era lui fata* (CC¹, 127^v)
 b. *Cap dintîi* (CCat., 6^v)

2.1.2.2. Gruparea *de primă* a fost identificată izolat numai în *Cazania I* și în *Molitevnic*, tiparul aflându-se în variație cu *întâi* (45), dar și cu *dentâi* (46). Utilizarea lui *de primă* în structura unuia dintre „titlurile” omiliilor este frapantă, dată fiind prezența compusului *dentâi* în toate celelalte.

- (45) [*Întâiul folos, de primă*], *acesta iaste* (CC¹, 213^r)
 (46) [*Învățătura de primă*] *Dumnezeu (în [cartea // de primă a lu Moisi], în 17 capete)* (CC¹, 215^v–216^f) cf. *Învățătura dintâiu* (CC¹, 3^r)

2.1.2.3. În corpus, numeralele care indică ordinea sunt frecvente și prezintă particularități de construcție.

La masculin, ordinalele cu funcție de cuantificator prezintă forme în *-l(u)* (47) sau în *-le* (48) (Densusianu 1961: 116; Roman Moraru, în TR: 78; Chivu, în TR: 190; Frâncu, în Gheție 1997: 130–131; Stan 2013: 48; SOR: 349). Totuși, deseori, formele în *-le* sunt urmate de particula *-a* (49) (v. și Densusianu 1961: 115; Mareș 1969: 82, Roman Moraru, în TR: 78), dar se pot înregistra oscilații în aceeași frază, în contexte identice sau similare (50).

- (47) a. [*Al patrul post*] *iaste acesta* (CC¹, 187^v)
 b. *Că întru [alū optulū veacū] va să fie învierea morților* (CC², 388)
 (48) a. *ca și după [alū șaptele numărū] alū veacului acestuia* (CC², 135)
 b. *Pînă după [al nouole ceas]* (CPrav., 7^v)
 (49) a. *Și de va veni ātru [al ˘doilē čas] sau ātr-[al treilē čas]* (CT, 148^r)
 b. *Al șaselea folos* (CC¹, 214^f)
 c. *al doilea cap* (CM, 260^v)
 d. *Popa să cădească [al doilea pocrov]* (CL, 8^f)
 (50) a. *Den șase ceasure untunearc fu prespre tot pământul până <la> [al noaole ceas]. Den [al noaolea ceas] strigă Iisus cu glas mare* (CC¹, 210^f)
 b. *câți după [alū treilea ceasū] ați venitū [...]; câți după [alū șaselea ceasū] ați ajunsū [...]; iară carei ați pestitū pînă la [alū noaole ceasū] [...]; și câți și pînă la [alū unsprăzeacelea ceasū] ați pestitū și ajunsetū* (CC², 125)

În *Tetraevanghel* a fost identificat un exemplu în care numeralul ordinal este urmat de prepoziția *de* și apoi de nume, reflectând structura grupurilor nominale cuantificate prin numeralele cardinale (51) (vezi *supra* 2.1.1.3).

- (51) *ātru [al ˘cîn ˘cizečile de an] domniei a lu Tiverie Chesar ˘* (CT, 117^v)

În *Catehism* se constată că numeralele ordinale nu prezentau totdeauna acord cu substantivul, acest tipar fiind obișnuit în limba veche (vezi SOR: 350).

- (52) *A treia folos* (CCat., 5^v) cf. *Al doile folos* (CCat., 5^v)

La feminin, numeralele ordinale din poziția de cuantificator au particula finală *-a* și precedă frecvent numele cuantificat (53a–d), rareori se găsesc postpuse (53e).

- (53) a. *să ia în mâini [a doa prescure]* (CL, 5^t)
 b. *și a învie den moarte [a treia zi]* (CM, 255^v)
 c. *A patra cearere* (CCat., 10^t)
 d. *și se mânâ [a čin 'čĕ lünâ]* (CT, 111^v)
 e. *Dumineca a douăzeci și una* (CC², 389)

2.1.3. Expresiile numerice sunt bine reprezentate în textele din secolul al XVI-lea (Stan 2013: 49–51; SOR: 350–351), dar în corpusul coresiian au o pondere foarte redusă.

2.1.3.1. Cuantificatorii numerici distributivi, identificați izolat numai în *Tetraevanghel* și în *Cazania I*, prezintă tiparul cu adverbul *câte* urmat de structura [numeral cardinal + nume].

- (54) a. *neč [câte doaō veșminte] să aveți* (CT, 135^t)
 b. *și nu doi sau trei sau patru sau zece oameni, ce [câte cincii mii și câte patru mii de oameni], cu muieri și cu feciorii* (CC¹, 80^v)

2.1.3.2. Dintre cuantificatorii colectivi, adjectivul *amândoi* este cel mai frecvent în textele tipărite de Coresi, fiind mereu antepus nominalului și în acord cu acesta (55). În toate exemplele, nominalul cuantificat este articulat definit.

- (55) a. *Zi să șazâ ačeștĕ [amândoi fiii miei]* (CT, 43^t)
 b. *leage-ș [amîndoauo mînile sale]* (CL, 8^t)

În *Tetraevanghel* și în *Cazania I*, în exemple unice și identice, se înregistrează forma particulară *amândoisprăzeace*. Densusianu a explicat acest compus ca „toți cei doisprezece” și a considerat că se poate interpreta ca „o combinație improvizată, foarte artificială” (Densusianu 1961: 114). Este singura construcție cu un cuantificator colectiv urmat de nume fără articol definit.

- (56) a. *șezu cu [amân 'doisprăzĕče ūceniči]* (CT, 58^v)
 b. *șezu cu [amândoisprăzeace ucenici]* (CC¹, 204^t)

Deși s-a impus în română „ca tip principal de expresie cuantificațională colectivă” (Stan 2013: 50), construcția veche [toți/toate + numeral cardinal + nume] are o singură ocurență în *Cazania a II-a* (57). De asemenea, în aceeași tipăritură apare structura corespondentă cu formantul vechi *tus-* (Stan 2013: 50) (58).

- (57) *că de elū grăescū [toți patru evanghelistii]* (CC², 267)
 (58) *den [tuspatriu evanghelistii] aleasă* (CC², I)

2.1.3.3. Dintre cuantificatorii fracționari, numai *jumătate* se înregistrează în textele examinate.

- (59) a. *Iară noi nici întru [o jumătate de ceasă] în Duminică de a sufletului învățatură și ascultare nu răbdăm și să așteptăm* (CC², 457)
 b. *post [jumătate de an]* (CPrav., 11¹)

Tiparul fracționar alcătuit dintr-un numeral ordinal și substantivul *parte* se identifică izolat în *Cazania a II-a*.

- (60) *luase cu sila și de nevoia muiarea lui și [a patra parte de ținut]* (CC², 610)

2.2. Dintre cuantificatorii non-numerici, cuantificatorii universalii și cei indefiniți prezintă particularități de construcție în tipăriturile coresiene și au o pondere însemnată.

2.2.1. În corpus, cel mai frecvent cuantificator universal este *tot*³. În context, acesta poate dobândi valoare globalizantă sau valoare distributivă.

La plural, grupurile nominale cuantificate prin *tot* exprimă „totalitatea” (Stan 2013: 52, SOR: 352). Cuantificatorul se găsește fie în antepus (61), fie postpus numelui (62), fie la distanță de acesta, din cauza intercalării altor constituenți ai frazei (63).

- (61) a. *Și [toți oamenii] auziră* (CT, 130^f)
 b. *și [toate păcatele lui] să fie uitate în vecie înaintea ta* (CM, 258^f)
 (62) *și [ascunsele toate] descoperi-se-vor* (CC², 27)
 (63) *În [toate amu părțile] învață Dumnezeu de iubirea oamenilor* (CC², 34)

La singular, grupurile nominale cuantificate prin *tot* au sens global (64) sau sens distributiv (65) (Stan 2013: 52; Stan 2015: 596, 598–599).

- (64) a. *și domn și împărat mare spre [tot pământul]* (CL, 15^f)
 b. *Dată mi-e [toată putearea] în ceriu și pre pământ* (CM, 255^f)
 (65) *că greșim lui în [tot ceasul]* (CM, 263^v)

2.2.2. Varietatea formală a cuantificatorilor indefiniți reprezintă tipicul lor de epocă (Stan 2013: 54; SOR: 353), aceasta regăsindu-se și în corpusul studiat. Totuși cuantificatorii specifici limbii române vechi se înregistrează sporadic în tipăriturile coresiene analizate: *ceva* (66), *meșchit* (67), *nescare* (68), *nește*⁴ (69), *neștine* (70), *oare (...)* *ce* (71), *oarecine* (72), *oarecarele* (73), *vare (...)* *ce* (74), *vare (...)* *cât* (75).

- (66) a. *să văm mânca [ceva bucate], cu aceia nu văm fi buni creștini* (CC¹, 195^v)
 b. *nici să aibă [ceva pizmă] spre cineva* (CL, 1¹)

³ Un aspect important al acestui tipar îl reprezintă realizarea sau nerealizarea articulării numelui cuantificat (vezi Cincora 2018).

⁴ Despre statutul morfosintactic al lui *niște*, v. Stan 2007 și Stan 2013: 55.

- (67) a. *pre ei au săturat [...] cu cinci pite [...] și cu [meșchit pește]* (CC¹, 79^v)
 b. *[neșchită pocanie] ce vine în vremea de post* (CC², 2)
 c. *Din aleanișii mânilor tale, Doamne, de [nișchit de pământ] împarți ei în viața lor* (CM, 238^v)
- (68) a. *în [nescare zile] zic că e păcat a mânca pește sau carne* (CC¹, 195^f)
 b. *S'amă fi și goniți de [nescare oameni] necredincioși* (CC², 128)
- (69) *Că cumu i-e folosă inimiei de cela ce gustă [nește pelin] amar* (CC², 57)
- (70) *apropie-se cătră el [om neștine]* (CT, 36^v)
- (71) a. *sau [oare ce meșterșug]* (CC¹, 108^v)
 b. *și [oarece valure] se rădică spre noi* (CC², 63)
- (72) *Un omă oarecine* (CC², 13)
- (73) *ă vătah [oarecarele]* (CT, 128^v)
- (74) a. *cum [vare ce bine] ei vor auzi* (CM, 260^f)
 b. *nice a se amistu întru ei [varece eresure] să voră fi* (CC², III)
- (75) a. *Că [varecătă bine] s'amă face fraților noștri* (CC², 508)
 b. *[varecătă dulceață] și bunătate avămă* (CC², 473)
 c. *cum păcătoșii să nu fugă de la Hristos, [vare câte păcate] au* (CC¹, 112^f)

2.3. În limba veche, cuantificarea se putea face printr-un substantiv cu sens cantitativ (Stan 2013: 57; SOR: 356). În corpus, acest tipar se caracterizează prin diversitate, dar și prin frecvență limitată. Astfel, în poziția de cuantificator apar *gloată, măsură, mulțime, săbor, stol, voinicame*, care pot selecta un grup nominal în acuzativ, prin prepoziția *de* (76–77), sau unul în genitiv (78–80). Izolat, relația sintactică dintre cuantificator și numele cuantificat nu este marcată (81).

- (76) *[Ō sūtă de [măsuri de un□t]] [...]. [Ō sūtă de [măsuri de grâu]]* (CT, 156^v)
- (77) a. *[săboruri de preaoței], [mulțime de patriarși], [stoluri de proroci], [stoluri de apostoli și credincioși tari]* (CC², 192)
 b. *ce cu fără de numără [gloate de săboară îngerești]* (CC², 601)
 c. *cela ce tocmiși în ceriure începători și [voinicame de îngeri]* (CL, 15^v)
- (78) a. *și coperi-va [mulțimea păcatelor]* (CC¹, 23^v)
 b. *milostiv noauo să fi în [mulțimea dulceției tale]* (CL, 23^f)
- (79) *după [măsura credinței și curățiturerii]* (CC¹, 108^v)
- (80) *aș-au îngădit oamenii, mai tare pre creștini, cu îngeri, mai vartos cu [gloatele îngerilor]* (CC¹, 30^v)
- (81) *Miluiăște-mă, Doamne, după mar<e> mila ta și după [mulțimele eftenșugurele tale]* (CL, 9^f)

2.4. S-a arătat că un cuantificator nul nu este lexicalizat, dar poate fi reperat sintactic și semantic în context drept cuantificatorul universal de tip distributiv *fiecare* (pentru detalii, v. Stan 2013: 57; SOR: 356). În corpusul coresian, în realizarea acestui tipar, se preferă vocabularul specific exprimării perioadelor de timp. Structura *în dzi* are numeroase ocurențe în *Pravila* coresiană (82b).

- (82) a. *Nu doaōsprăzēce časure sănt [ă zi?]* (CT, 210^f)
 b. *închinăciuni 140 în zi* (CPrav., 7^v)

- (83) *Lăudă-se derep'ce că postiià fariseiulă doao zile în săptămână* (CC², 7)
 (84) *nu să fie dinioară sau de patru ori întru an, ce în toată vremea* (CC¹, 188^r)

3. CONCLUZII

În corpusul coresian studiat, grupurile nominale cuantificate prezintă tipare care s-au păstrat în sistemul limbii române.

Se observă ponderea însemnată a cuantificatorilor numerici (realizați în speță prin numerale cardinale) și utilizarea consecventă a prepoziției *de* după numeralele din clasa zecilor, a sutelor și a miilor, chiar și în exemplele cu notație cifrică. Cuantificatorul vechi *întunerec* are puține ocurențe. Numeralele ordinale masculine se marchează prin particula *-a*, dar apar și structuri unde aceasta lipsește. Dintre expresiile numerice se reține cuantificatorul colectiv particular *amândoisprăzeace* din *Tetraevanghel* și *Cazania I*.

Cuantificatorul universal *tot* apare în structuri cu interpretare globalizantă sau distributivă, la plural și la singular. Cuantificatorii indefiniți specifici epocii vechi au puține ocurențe în corpus (*ceva, meșchit, nescare, neștine, oare(...)* etc.).

Cuantificatorii substantivali sunt variați (*gloată, măsură, mulțime, stol* etc.), dar au o prezență redusă în tipărituri.

Cuantificatorii nuli au o pondere semnificativă în *Pravilă*.

SURSE

- CT: *Tetraevanghelul tipărit de Coresi. Brașov 1560–1561*, comparat cu *Evangheliarul lui Radu de la Mănăști. 1574*. Ediție alcătuită de Florica Dimitrescu, București, Editura Academiei Române, 1963.
 CC¹: Coresi, *Tâlcul evangheliilor*. Ediție critică de Vladimir Drimba, București, Editura Academiei Române, 1998.
 CC²: Diaconul Coresi, *Carte cu învățătură (1581)*, publicată de Sextil Pușcariu și Alexie Procopovici, vol. I, București, SOCEC, 1914.
 CM: *Molitevnice rumânesc*. Ediție critică de Vladimir Drimba, București, Editura Academiei Române, 1998.
 CL: *Liturghierul lui Coresi*. Text stabilit, studiu introductiv și indice de Al. Mareș, București, Editura Academiei, 1969.
 CCat.: *Catehismul lui Coresi*. Text stabilit, studiu filologic, studiu lingvistic și indice de Alexandra Roman Moraru, în TR: 19–129.
 CPrav.: *Pravila lui Coresi*. Text stabilit, studiu filologic, studiu lingvistic și indice de Gheorghe Chivu, în TR: 129–257.

BIBLIOGRAFIE

- Buză, Emanuela, Florentina Zgraon, 1982, „Studiu lingvistic”, în *Prefețe și epiloguri din secolul al XVI-lea (Coresi, Întrebare creștinească, Tetraevanghel, Tâlcul evangheliilor, Molitvenic, Psaltire românească, Psaltire slavo-română, Evanghelie cu învățătură)*, TR, p. 487–548.
 Carabulea, Elena, 1980, „Numeralul ordinal în limba română veche”, *Studii și cercetări lingvistice*, XXXI, 4, p. 359–364.

- Chivu, Gheorghe, 1982, „Studiu lingvistic”, în *Pravila lui Coresi*, TR, p. 162–212.
- Cincora, Enida, 2018, „Articularea în grupurile nominale cuantificate prin *tot*, la Coresi”, comunicare susținută în cadrul Celui de al 18-lea Colocviu internațional al Departamentului de lingvistică, *Româna și limbile romanice* (23–24 noiembrie 2018, București).
- Densusianu, Ovid, 1961, *Istoria limbii române. II. Secolul al XVI-lea* (ed. J. Byck), București, Editura Științifică.
- Dobrovie-Sorin, Carmen, Ion Giurgea (ed.), 2013, *A Reference Grammar of Romanian*, Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins.
- Gheție, Ion (coord.), Gheorghe Chivu, Mariana Costinescu, Constantin Frâncu, Alexandra Roman Moraru, Mirela Teodorescu, 1997, *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532–1780)*, București, Editura Academiei Române.
- Mareș, Al., 1969, „Studiu de limbă”, în CL, 47–118.
- Pană Dindelegan, Gabriela (ed.), 2013, *The Grammar of Romanian*, Oxford, Oxford University Press.
- Roman Moraru, Alexandra, 1982, „Studiu lingvistic”, în *Catehismul lui Coresi*, TR, p. 56–97.
- Stan, Camelia, 2007, „«Articolul» *niște*”, în Gabriela Pană Dindelegan (coord.), *Limba română – stadiul actual al cercetării*, Actele celui de al 6-lea Colocviu al Catedrei de limba română (29–30 noiembrie 2006), București, Editura Universității din București, p. 199–205.
- Stan, Camelia, 2008, „Grupul nominal în limba română veche – funcțiile sintactico-semantice ale adjectivelor”, *Studii și cercetări lingvistice*, LIX, 1, p. 229–235.
- Stan, Camelia, 2009, „Ierarhia constituentelor în grupul nominal”, în R. Zafiu, B. Croitor, A.-M. Mihailescu (ed.), *Studii de gramatică*, București, Editura Universității din București, p. 231–236.
- Stan, Camelia, 2013, *O sintaxă diacronică a limbii române vechi*, București, Editura Universității din București.
- Stan, Camelia, 2015, „Proprietăți sintactice ale adjectivului *tot* în limba română veche”, în N. Mocanu (ed.), *Înspre și dinspre Cluj. Contribuții lingvistice. Omagiu profesorului G. G. Neamțu la 70 de ani*, Cluj-Napoca, Scriptor/Argonaut, p. 595–603.

SIGLE

- GALR: Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, Valeria Guțu Romalo (coord.), *Gramatica limbii române*, I–II, București, Editura Academiei Române, [2005] 2008.
- SOR: Gabriela Pană Dindelegan (ed.), *The Syntax of Old Romanian*, Oxford, Oxford University Press, 2016.
- TR: Ion Gheție (coord.), Emanuela Buză, Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Alexandru Mareș, Alexandra Roman Moraru, Florentina Zgraon, *Texte românești din secolul al XVI-lea*, București, Editura Academiei Române, 1982.

SYNTACTIC FEATURES OF NOMINAL PHRASE INTERNAL QUANTIFIERS IN CORESI'S ROMANIAN WRITINGS

Abstract

This paper discusses the syntactic features of quantifiers and the specific structure of quantified nominal phrases in Coresi's Romanian writings. We investigate the inventory of the quantifiers, their distribution in the examined texts, the IR frequency, agreement between the quantifiers and the nouns, and word order features.